

Puheenjohtaja Jouni Luukkainen
Pääkaupunkiseudun Ateistit ry
Castréninkatu 10 C 53

00530 HELSINKI

KANTELUKIRJOITUKSET

Kirjoitus 9.12.2004

Oikeuskanslerille osoittamassanne kirjoituksessa ja sen liitteissä Te olette kiinnittänyt huomiota kirkon oikeuteen ja velvollisuuteen siunata kirkkoon kuulumattomia vainajia. Olette viitannut Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkojärjestyksen 2 luvun 23 §:ään, joka kuuluu näin:

“Kirkkoon kuulumaton henkilö voidaan siunata hautaan, jos omaiset tai muut vainajan hautauksesta huolehtivat henkilöt sitä pyytävät. Siunausta ei kuitenkaan toimiteta, jos vainaja on selvästi ilmaissut tahtovansa toisin tai jos pappi sielunhoidollisessa keskustelussa tai muulla tavoin saamansa käsityksen nojalla katsoo, ettei kirkolliseen hautaan siunaamiseen ole edellytyksiä.”

Olette huomauttanut, että kirkkojärjestyksen mukainen kirkkoon kuulumattomien vainajien siunaamiskäytäntö on johtanut siihen, että omaiset ja kirkko ovat voineet rikkoa vainajan vakaumusta. Tilanne on nurinkurinen. Jos henkilö ei ollut eläessään ilmaissut selvästi toivettaan saada kirkollinen siunaus hautaan, on johdonmukaista olettaa, ettei hänellä sellaista toivetta ollutkaan. Sen vuoksi kirkkojärjestyksen asianomainen kohta tulisi muuttaa kuulumaan näin: “Kirkkoon kuulumaton henkilö voidaan siunata hautaan vain, jos vainaja on ilmaissut selvästi sitä toivovansa.”

Lisäksi olette todennut, että hautaustoimilaki asettaa kirkkojärjestyksestä poiketen vainajan etusijalle. Olette viitannut hautaustoimilain 2 §:n 2 momenttiin, jossa säädetään:

“Vainajan ruumista ja tuhkaa tulee käsitellä arvokkaalla ja vainajan muistoa kunnioittavalla tavalla. Vainajan ruumiin hautaamisessa ja tuhkaamisessa sekä tuhkan käsittelyssä tulee kunnioittaa vainajan katsomusta ja toivomuksia.”

Olette pyytänyt oikeuskansleria tutkimaan, rikkooko kirkkojärjestyksen sallima kirkkoon kuulumattomien vainajien siunaamiskäytäntö hautaustoilain keskeisiä periaatteita.

Lisäkirjoitus 29.7.2005

Kirjoituksella olette lähettänyt tiedoksi Vapaa-ajattelijan nrossa 2-3/2004 sivuilla 56-63 julkaistun artikkelin, jossa olitte vaatinut kirkkojärjestystä muutettavaksi.

Samalla olette tarkentanut esittämääne näkemystä niin, että uskonnollinen yhdyskunta saisi ottaa siihen kuulumattoman vainajan ruumiin tai tuhkan uskonnonharjoittamisen välikappaleeksi vain kyseisen henkilön eläessään antamalla kirjallisella luvalla. Lupamenettelyyn kuuluu, että henkilön ei tarvitse ilmoittaa erikseen luvan epäämisestä, vaan riittää, ettei hän anna lupaa. Vainajan erillinen toive tai ohje siitä, kuinka hautaaminen on järjestettävä, ei myöskään ole tarpeen. Ohjeiden puuttuminen merkitsee siviilihautausta. Mielestänne näkemyksenne on hautaustoimilain mukainen. Siitä poikkeaminen on myös hautaraudan rikkomista.

Kirkkojärjestyksen määräys, jonka mukaan välttyäkseen hautaan siunaamiselta on kirkkoon kuulumattoman henkilön ilmoitettava erikseen tahtovansa toisin, on ristiriidassa näkemyksenne sekä hautaustoimilain ja rikoslain kanssa.

SÄÄNNÖKSISTÄ

Säännöksistä

Perustuslain 11 §:n mukaan jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus. Siihen kuuluu oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus sekä oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnollisen yhdyskuntaan.

Uskonnonvapauden käyttämisestä säädetään uskonnonvapauslaissa (453/2003), jonka 1 ja 3 lukua sovelletaan evankelis-luterilaiseen kirkkoon.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon järjestysmuodosta ja hallinnosta säädetään kirkkolaissa (1054/1993). Kirkkolain 2 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan kirkon hallinnosta säädetään tarkemmin kirkkojärjestyksessä, jossa annetaan määräyksiä myös kirkon toiminnasta. Kirkkojärjestyksen antaa kirkolliskokous. Kirkkojärjestykseen sisältyy säännöksiä kirkon pyhistä toimituksista, mm. hautaan siunaamisesta. Kirkkolain 17 luvussa (1274/2003) säädetään hautaustoimesta.

Hautaustoimilaissa (457/2003) säädetään mm. vainajan ruumiin hautaamisesta sekä tuhkaamisesta ja tuhkan käsittelystä. Hautaustoimesta evankelis-luterilaisen kirkon ylläpitämällä hautausmaalla on lisäksi voimassa, mitä kirkkolaissa tai sen nojalla säädetään tai määrätään.

Hautarauhan rikkominen on säädetty rangaistavaksi rikoslain 17 luvun 12 §:ssä (563/1998). Sen 2) kohdassa on säädetty rangaistavaksi hautaamattoman ruumiin käsittely pahennusta herättävällä tavalla.

Kirkkojärjestyksen säätämisestä

Käsillä ovat olleet kirkkojärjestyksen säätämisen perusteena olevat kirkkolain uudistamiskomitean mietintö (I-II Sarja A 1988:2/1 ja 2), kirkkolain uudistamisvaliokunnan mietintö nro 1/1999 ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouspöytäkirjat kevät- ja syysistuntokausilta vuonna 1991.

Uudistamiskomitean mietintö sisälsi kirkkojärjestysehdotuksen, jonka 3 luvun 11 § koski kirkkoon kuulumattoman hautaan siunaamisesta. Pykäläehdotus kuului näin:

“Kirkkoon kuulumaton henkilö siunataan hautaan, jos omaiset tai muut vainajan hautauksesta huolehtivat henkilöt sitä pyytävät. Siunausta ei kuitenkaan toimiteta, jos vainaja on selvästi ilmaissut tahtovansa toisin tai pappi sielunhoidollisesta keskustelusta tai muulla tavoin saamansa käsityksen nojalla katsoo, ettei hautaan siunaamiseen ole riittäviä perusteita.”

Kirkkojärjestysehdotuksen yksityiskohtaisissa perusteluissa s. 177 todettiin, että kysymys oli aiemman kirkkolain 100 §:n 3 momenttia vastaavasta säännöksestä, ja että pykälä oli kirjoitettu sellaiseen muotoon, että pappi ei saa kieltäytyä tästä tehtävästä, ellei siihen ole pykälässä mainittuja syitä.

Kirkkolain uudistamisvaliokunnan mietintö nro 1/1991 sisälsi komitean ehdotusta vastaavan säännöksen 2 luvun 23 §:ssä. Yksityiskohtaisissa perusteluissa kuitenkin lausuttiin, että “säännökseen oli tehty lukuisissa kirkollisissa lausunnoissa vaadittu muutos, jonka mukaan pappi ei ole velvollinen toimittamaan kirkkoon kuulumattoman hautaan siunaamista, vaikka hän ei voisikaan tukea kieltäytymistään ehdotuksessa mainituilla “riittäväillä perusteilla”. Syyt, joiden vuoksi siunausta ei tule suorittaa, oli ilmaistu komitean ehdottamalla tavalla. Vainajan tahtoa ja hänen lähiomaistensa toivomuksia on aiheellista kunnioittaa.” Valiokunnan ehdotuksessa sana “siunataan” korvattiin ilmaisulla “voidaan siunata”. Lisäksi valiokunta lisäsi sanan “hautaan siunaamisen” edelle sanan “kirkolliseen”.

Kirkolliskokous hyväksyi kirkkojärjestyksen ja sen 2 luvun 23 §:n uudistamisvaliokunnan ehdotuksen mukaisesti.

RATKAISU

Totean asiassa seuraavaa.

Asian arviointia

Kantelussa on kysymys Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkojärjestyksen kirkon pyhiä toimituksia koskevan 2 luvun 23 §:n hautaan siunaamista koskevan säännöksen sisällöstä ja soveltamisesta sekä suhteesta hautaustoimilain ja rikoslain säännöksiin. Kantelussa on asetettu kyseenalaiseksi kirkkoon kuulumattomien henkilöiden kirkollinen hautaan siunaaminen niissä tapauksissa, joissa asianomainen henkilö ei ollut nimenomaan halunnut saada tällaista kirkollista toimitusta. Sen vuoksi säännöstä tulisi muuttaa.

Toimituksena hautaan siunaaminen on eri asia kuin vainajan hautaaminen ja muut erikseen säännellyt hautaustoimeen liittyvät käytännön toimenpiteet.

Sen mukaan, mitä hautaustoimilain 2 §:n ja rikoslain 17 luvun 12 §:n säännöksistä ja niiden perusteena olevista lainsäätämisasiakirjoista (hautaustoimilain osalta lähinnä HE 204/2002 vp, PeVL 71/2002 vp ja HaVM 21/2002 vp sekä rikoslain osalta lähinnä HE 6/1997 ja PeVL 23/1997 vp) voidaan päätellä, ei nähdäkseen ole ilmennyt perusteltua aihetta epäillä, että kirkkoon kuulumattoman vainajan kirkollinen hautaan siunaaminen rikkoisi hautaustoimilain tai rikoslain mainittuja säännöksiä.

Edellä lausutun johdosta viitataan hautaustoimilain osalta hallituksen esityksen 204/2002 vp sivulle 11, jonka mukaan hautaustoimilain 2 §:n säännöksen suojelukohteena ovat ensi sijassa vainajalle läheisten ihmisten tunteet ja ihmisten käsitys siitä, miten vainajiin tulee suhtautua. Perustuslakivaliokunta totesi puolestaan lausuntonsa 71/2002 vp sivulla 2, että vainaja ei ole Suomen perusoikeusjärjestelmässä perusoikeuksien subjekti. Hautaaminen vakaumusta loukkaamatta ja ilman syrjintää muodostuu tästä huolimatta perusoikeuskysymykseksi. Henkilö saattaa nimittäin elinaikanaan haluta suorittaa oikeustoimia kuolemansa varalta esimerkiksi hankkimalla itselleen ja perheelleen hautapaikan, missä yhteydessä hän on perusoikeuksien subjekti. Vainajan hautaaminen tämän vakaumusta vastaavasti ja ilman syrjintää on usein perusoikeuskysymys elossa olevien perheenjäsenten näkökulmasta, erityisesti näiden kuuluessa samaan uskontokuntaan kuin vainaja. Merkitystä on lisäksi sillä, että perustuslain 1 §:n 2 momentin säännös ihmisarvon loukkaamattomuudesta ulottaa vaikutuksensa laajemmalle kuin elossa olevien ihmisyksilöiden kohteluun. Hallintovaliokunta korosti puolestaan mietinnössään 21/2002 vp sivulla 2, että hautaamisessa, tuhkaamisessa ja tuhkan käsittelyssä tulee, mikäli mahdollista, kunnioittaa vainajan katsomusta ja toivomuksia voimassa olevien normien puitteissa.

Mitä hautarauhan rikkomista koskevaan rikoslain 17 luvun 2 §:n säännökseen tulee, viitataan siihen, mitä hallituksen esityksessä 6/1997 vp lausutaan säännöksen suojelukohteesta. Esityksen sivulla 130 todetaan, että suojelukohteena ei ole kuollut ihminen sinänsä, vaan elävien ihmisten peruskäsitys siitä, miten kuolleisiin tulee suhtautua.

Kirkkojärjestys koskee kirkon toimintaa ja toimituksia. Sen 2 luvun 23 § sisältää poikkeuksen siitä, että kirkolliset toimitukset kohdistetaan niihin, jotka kuuluvat kirkkoon. Kysymys kirkkoon kuulumattoman henkilön kirkollisesta hautaan siunaamisesta tulee ratkaistavaksi siinä vaiheessa, kun päätetään hautajaisjärjestelyistä. Säännöksellä on ulottuvuutta usealle taholle - vainaja, omaiset tai muut hautauksesta huolehtivat henkilöt ja papit. Hautajaisten järjestämisestä huolehtivat henkilöt lienevät parhaiten perillä siitä, millaisia toivomuksia vainajalla on ollut hautajaisten osalta. Aina tällaisia toivomuksia ei kuitenkaan ole. Tällaisessa tilanteessa säännös jättää hautajaisista huolehtiville mahdollisuuden esittää papille pyyntö toimittaa kirkollinen hautaan siunaaminen. Säännös sallii kirkollisen hautaan siunaamisen kirkkoon kuulumattomalle henkilölle, jos tämä on itse sitä halunnut tai jos tiedossa ei ole vainajan nimenomaista kielteisestä suhtautumisesta asiaan. Säännös ei anna kirkkoon kuulumiselle tai kuulumattomuudelle sellaisenaan ratkaisevaa merkitystä asiassa. Viime kädessä papin ratkaistavaksi jää, hänelle annetun tai muutoin saamansa selvityksen perusteella, täyttyvät edellytykset kirkolliselle hautaan siunaamiselle, ja myönteisessä tapauksessa harkittavaksi jää, suoritetaanko hautaan siunaaminen vai ei. Kirkkojärjestyksen 2 luvun 23 §:n säännös on sanamuotoon pohjautuvan tulkinnan mukaan osittain vapaaharkintainen ("voidaan siunata", vrt. kirkkolain uudistamiskomitean ehdotus "siunataan"). Asia on kirkon omassakin piirissä herättänyt erilaisia mielipiteitä papin oikeudesta kieltäytyä siunaamasta hautaan kirkkoon kuulumatonta (asiaa on käsitelty myös oikeuskanslerinvirastossa kanteluna dnrolla 43/1/04).

Kantelussa esitettyä kysymystä tarkasteltaessa ei nähdäkseni ole pohdittava sitä, että kirkkoon kuulumattoman vainajan kirkollinen hautaan siunaaminen loukkaisi hänelle perusoikeutena (ja myös ihmisoikeutena) turvattua oikeuttaan uskonnon harjoittamiseen, ja että kirkkojärjestyksen 2 luvun 23 §:n säännös olisi siten perustuslain 11 §:n ja asianomaisten Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeussopimusten vastainen. Vainajasta kyseen ollen kysymys ei ole uskonnon harjoittamisesta, vaan siitä, että hänen ruumiinsa saattaa joutua uskonnollisen toimituksen kohteeksi. Tältä osin kiinnitän lopuksi huomiota siihen, mitä perustuslakivaliokunta lausui mietinnössään 25/1994 vp käsitellessään perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta koskeneeseen hallituksen esitykseen 309/1993 vp sisältyneen Suomen Hallitusmuodon muuttamista koskevaa lakiehdotusta sen 1 §:n 1 momentin osalta. Mietinnössä lausutulla on sikäli merkitystä, että hallitusmuodon muutettua säännöstä vastaava säännös sisältyy nykyisen perustuslain 1 §:n 2 momenttiin. Perustuslakivaliokunta lausui (s. 42), että ihmisarvon loukkaamattomuus ilmaisee perustavanlaatuisten oikeuksien yleisinhimillisen perustan, jonka voidaan katsoa olevan - ainakin kaikkein perustavimpien yksilön oikeuksien osalta - oikeusjärjestyksestä riippumaton ja johon kuuluvien oikeuksien käytön perustana on yksilön oikeus määrätä itsestään ja asioistaan. Epäselväksi mielestäni tosin jää, millainen merkitys tälle yleisluontoiselle periaatteelle ihmisarvon loukkaamattomuudesta voidaan antaa kirkkojärjestyksen 2 luvun 23 §:n kannalta.

Johtopäätökset ja toimenpiteet

Asiaan kantelu- ja selvitysasiakirjojen perusteella perehdyttyäni totean, että sitä koskevaan oikeudelliseen sääntelyyn liittyy taustalla varsin periaatteellisia näkökohtia. Se, miten noihin näkökohtiin suhtaudutaan, vaikuttaa osaltaan niitä koskevien seikkojen sääntelyyn ja lainmukaisuuteen. Tapa, jolla eri näkökohtia painotetaan, vaikuttaa ratkaisevasti siihen, miten hautajaisten järjestelyssä määräämisvalta hautaan siunaamisen osalta säädetään. Keskeisellä sijalla näyttää olevan se, millainen merkitys annetaan vainajan "katsomukselle", jota esimerkiksi hallintovaliokunta korosti mietinnössään 21/2002 vp, ja millaisia johtopäätöksiä sen perusteella voidaan tehdä. Kun otetaan huomioon mm. perustuslain 76 §:stä (kirkkolaki ja sen säätämisyjärjestys) ilmenevä kirkon itsenäinen asema suhteessa valtiovaltaan omissa asioissaan, kuuluu kirkon pyhiä toimituksia koskevien säännösten tulkitseminen kirkolle itselleen ja sen toimielimille. Kirkolla itsellään on myös toimivaltaa selventää kyseistä säännöstä ja/tai yhdenmukaistaa sen soveltamiskäytäntöä kirkon piirissä. Näin ollen asiassa ei ole tullut esille sellaista, johon oikeuskansleri voisi laillisuusvalvonnassa puuttua.

Lähetän jäljennöksen tästä vastauksesta Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallitukselle tiedoksi tekemästänne kantelusta ja sitä käsiteltäessä esillä olleista näkökohdista.

Oikeuskansleri

Paavo Nikula

Esittelijäneuvos

Jorma Snellman